

شرکتهای هلدینگ و کشاورزی قراردادی، حلقه های مفقوده زنجیره ارزش و اجرای الگوی کشت سازگار با کم آبی

خدیدجه صانعی دهکردی^{۱*}، حبیب اله بصیر زاده^۲

^۱ کارشناس گروه ارتقاء بهره وری و مصرف بهینه آب، سازمان آب و برق خوزستان saneie_kh@yahoo.com

^۲ رئیس گروه ارتقاء بهره وری و مصرف بهینه آب، سازمان آب و برق خوزستان hbasir171@yahoo.com

چکیده:

با وجود مخاطرات فنی، اقلیمی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی، تولیدکننده بخش کشاورزی گاهی با سردرگمی و خطا در کاشت گیاهان و تغییر نامناسب الگوی کشت منطقه مواجه می شود. این مسائل در کشاورزی سنتی گاهی باعث توجه به درآمد حاصل از کاشت گیاهان آب بر شده، موازنه عرضه و تقاضای آب و قیمت محصولات در بازار را بهم می ریزد. در حالیکه از طریق شرکتهای هلدینگ و کشاورزی مشارکتی که تامین نهاد، مشاوره تخصصی و خرید تضمینی محصول را انجام می دهد، نه تنها می توان این موازنه را برقرار کرد بلکه الگوی کشت آب محور و سازگار با کم آبی را نیز به مرحله اجرا درآورد. صنایع تکمیلی و تبدیلی متعلق به این شرکتها منجر به تکمیل زنجیره ارزش کشاورزی ایران و استان و مانع هدر رفت آب از طریق ضایعات محصولات تولیدی شده، زمینه صادرات کمی و کیفی آنها را فراهم می سازد. همچنین کشاورزی سنتی را به سمت کشاورزی نیمه صنعتی تا صنعتی برده، به یکپارچه سازی اراضی نیز کمک می کند. نتایج بررسیها و بازدیدهای میدانی نشان داد یکی از بهترین راههای برون رفت از مشکلات بخش کشاورزی کشور، ارتقاء بهره وری مصرف آب و تغییر و اصلاح الگوی کشت، حمایت و توسعه شرکتهای هلدینگ کشاورزی است. طبق برآورد انجام شده استان خوزستان به حدود ۸ تا ۱۰ شرکت هلدینگ مانند تنها هلدینگ فعال کنونی نیاز دارد تا جلوی ضایعات نیمی از محصولات تولیدی را گرفته، وضعیت معیشت کشاورزان ارتقا یابد و تقاضا محوری آب و محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی جایگزین عرضه محوری آنها شود.

کلمات کلیدی: شرکتهای هلدینگ کشاورزی، کشاورزی مشارکتی، زنجیره ارزش، الگوی کشت سازگار با کم آبی، مشکلات مختلف کشاورزی

ایران

۱- مقدمه:

به طور کلی تولیدکننده بخش کشاورزی در محیطی فعالیت می‌نماید که انواع مخاطرات و ریسکها، مانند: ریسک فنی، قیمتی (بازار)، نهادی (سیاستگذاری)، مالی و شخصی (سلامت و مسائل اجتماعی تولیدکننده) وی را تهدید می‌نمایند. به دلیل عرضه و تقاضای تقریباً «کشش ناپذیر» محصولات کشاورزی، این بخش ماهیتاً قادر نیست عرضه محصولات تولیدی خود را برحسب نوسانات کوتاه مدت بازار تنظیم نماید. در فرآیند انتقال از یک اقتصاد مبتنی بر کشاورزی سنتی به اقتصاد مبتنی بر کشاورزی تجاری، رابطه مبادله به زبان کشاورزی سنتی می‌باشد، «مزیت رقابتی» کشاورزان خرد کاهش می‌یابد و «امنیت غذایی و اجتماعی» مورد تهدید قرار می‌گیرد، لذا دولت‌ها مستلزم استفاده از «سیاستهای حمایت گرایانه» می‌باشند. یکی از بهترین و موثرترین فعالیتهایی که دولت می‌تواند انجام دهد تقویت شرکتهای هلدینگ کشاورزی است تا از طریق گسترش کشاورزی قراردادی علاوه بر تضمین تولید محصولات با کمیت قابل برنامه ریزی، در راستای تعادل عرضه و تقاضا و کیفیت مناسب و بازار پسند، خرید تضمینی محصول انجام شده و به جای اینکه کشاورز با ریسکهای متعدد و قیمت‌های شکننده مواجه باشد با خیال راحت محصول خواسته شده را تولید و عرضه نماید.

۲- طرح مسئله:

از مهم‌ترین چالش‌های موجود در تحقق امنیت غذایی کشور، می‌توان به اختلال در تأمین برخی نهاده‌های کلیدی تولید محصولات کشاورزی و دامی مانند: بذر، کود، سم، ماشین آلات مختلف، نهاده‌های دامی (کنجاله، جو، ذرت و ...) و پایین بودن میزان بهره‌وری کلیه نهاده‌های مصرفی اشاره کرد که منجر به کاهش تولید محصولات کشاورزی و عدم سامان‌دهی مناسب بازار می‌شود. از سوی دیگر فروش محصولات تولید شده به قیمت مناسب که علاوه بر مستهلک کردن هزینه‌های تولید کشاورز، او را قادر به تأمین مایحتاج زندگی معمولی نماید نیز یکی دیگر از دغدغه‌های تولید کنندگان است که گاهی در اواخر فصل با توجه به هزینه کارگر، صندوق، وسیله بسته بندی، کامیون حمل محصول و ... مجبور به رها کردن محصول تولیدی و یا حداکثر کرایه دادن زمین برای چرای دام منطقه، می‌شوند. تمام این مشکلات باعث ضعف وضعیت معیشت کشاورزان و خرده مالکان کشور شده، بر منابع آب کشور و تعادل بازار اثر مستقیم خواهد داشت.

با توجه به مسائل و مشکلات موجود در بخش کشاورزی فعلی که به صورت خلاصه به آنها اشاره می‌شود، لازم است راهکار دیگری به منظور فایق آمدن بر برخی از آنها و عبور از این وضعیت مشخص کرد. در حال حاضر با توجه به مشکلات موجود، برخی از حلقه‌های زنجیره ارزش در بخش کشاورزی تکمیل نشده این موضوع باعث عرضه محصولات در بازاری که گاهی راغب به آنها نیست و یا کشش قیمت مد نظر کشاورز را ندارد شده، این موارد باعث هدر رفت حدود ۳۰ درصد محصولات کشاورزی کشور می‌شود. در راستای تکمیل زنجیره ارزش کشاورزی، به کمک کشاورزی مشارکتی از طریق شرکتهای هلدینگ بر بسیاری از مشکلات موجود فائق آمده، تعادل عرضه و تقاضا در بازار، قیمت تضمین شده و محصول ارگانیک با عملکرد حداکثری بدست خواهد آمد. در کل مزایای این فرایند برای سر و سامان دادن به بخش کشاورزی کشور، اقتصاد جامعه بهره‌بردار و ارتقاء بهره‌وری مصرف آب از یک سو، از سوی دیگر اجرای الگوی کشت متناسب با منابع آب استان و سازگار با کم‌آبی خواهد بود.

۳- مشکلات کشاورزی ایران:

هرچند کارکرد غیر منسجم و ناهماهنگ زیربخش‌های متولی تخصیص آب، آبیاری، کشاورزی، شیلات، دامداری، تشکلهای، تعاونی‌های تولید، تامین نهاده‌ها، تولید، فراوری، بازار و ... یکی از دلایل مهم و اصلی عدم حصول جایگاه شایسته خوزستان در بخش کشاورزی است، اما در این مقاله سعی شده راهکاری عملی برای برون رفت از این مشکل و حذف این سوال که چرا خوزستان علی‌رغم بالاترین سطح زیرکشت محصولات کشاورزی و منابع آب، در «رتبه پنجم ارزش افزوده» بخش کشاورزی در کشور قرار دارد بپردازد؟ با ذکر برخی مصادیق چالش‌های موجود بهتر می‌توان به راه حل‌ها پی برد. در زیر به برخی از دلایل و چالش‌های اصلی اشاره شده است:

۳-۱- چالش‌های فنی :

- عدم تحویل و فروش حجمی آب:
- هرچند با نصب کنتور امکان تحویل آب به صورت حجمی به کشاورزان وجود دارد، لیکن امکان فروش حجمی آب کشاورزی مهیا نشده است.
- تلفات آب و انرژی و بهره‌وری کم بخش کشاورزی:
- در حال حاضر با توجه به تلفات آب در مراحل مختلف انتقال، توزیع و مصرف در مزرعه بهره‌وری مصرف آب در کشور و استان پایین بوده، میانگین بهره‌وری روش‌های مختلف آبیاری در ایران ۳۲ درصد محاسبه شده است.
- آسیب پذیری کشته‌ها در خشکسالی و سیلاب
- روند شوری آب و خاک
- تخریب خاک و افزایش کانون‌های ریزگرد
- مسئله زهاب شور و استفاده مجدد از آن

۳-۲- چالش‌های اقتصادی - اجتماعی :

- عدم همکاری کشاورزان برای رعایت الگوی کشت تابستانه (کشت برنج)
- عدم کنترل برداشت آب برای کشته‌های غیر مجاز
- تحریک تقاضا بدون در نظر داشتن ملاحظات مدیریت یکپارچه
- آسیب پذیر شدن مناطق پایین دست رودخانه‌ها به لحاظ کمی و کیفی
- خسارت ناشی از عدم تخصیص کافی آب به کشته‌های مجاز و غیر مجاز
- خام فروشی و عدم تحقق ارزش افزوده محصولات کشاورزی
- نقش واسطه‌ها در افزایش قیمت محصول و عدم سود کشاورز
- عدم مشارکت ذینفعان و ذی‌مدخلان بخش آب و کشاورزی برای حل مسائل
- اشتغال ناپایدار، بیکاری و مهاجرت، احساس نارضایتی، تبعیض و دیگر مشکلات و بحران‌های اجتماعی
- عدم جذب سرمایه در این بخش به علت ناکارآمدی اقتصادی و ریسک بالای آن
- عدم امکان اصلاح ساختاری و کاهش تلفات آب از طریق ارزش واقعی (قیمت) آب
- ورشکستگی صندوق‌های بیمه کشاورزی

۳-۳- چالش‌های مدیریتی :

- کاشت «محصولات استراتژیک» غیرباغی و غیر تجاری با ارزش افزوده پایین مثل گندم
- نوسانات تولید محصولات خارج از روال تقاضا و نیاز
- نوسانات قیمت محصولات که باعث تضییع حقوق مصرف کننده و تولید کننده می‌شود

- خروج ارز برای تامین نهاده‌های دامی و واردات نامتوازن محصولات
- عدم برندسازی و رونق صادرات
- ماندن در سطح کشاورزی معیشتی و عدم توانمندسازی کشاورزان
- عدم توزیع بهنگام و کافی نهاده‌های کشاورزی
- عدم بازسازی و لایروبی شبکه‌های آبیاری و زهکشی
- عدم توجه کافی به اصلاح سیستم پرورش ماهی سنتی و پیشرفته
- عدم توسعه زیرساخت‌های نگهداری، بسته‌بندی و فرآوری محصولات کشاورزی
- توزیع غیرهدفمند، ناکافی و نامتوازن یارانه‌ها
- ضایعات بالای محصولات به دلیل عدم تناسب توسعه صنایع جانبی با تولید محصولات مختلف (بخشی از یک میلیون و دویست هزار تن باگاس حاصل از نیشکر با آتش زدن از بین می‌رود)
- عدم توسعه لازم باغداری در استان در مقایسه با زراعت، سهم باغبانی نسبت به کل سطح زیر کشت زمینهای کشاورزی استان، حدود ۴ درصد بوده که ۷۰ درصد از این مساحت کشت نخیلات با عملکرد ۵۰ تا ۷۰ تن در هکتار اختصاص دارد (عملکرد کشور مصر ۳۵۰ تن در هکتار).

۴- کشاورزی مشارکتی:

در کشاورزی مشارکتی یا CSA مدیریت مزرعه به صورت اشتراکی انجام می‌شود، شرکت پشتیبان (هلدینگ) با تامین نهاده‌ها، سورتنینگ و بسته‌بندی محصول، نگهداری در سردخانه، بازاریابی و حمل‌کانتینری، کلیه مراحل را بصورت کاملا بهداشتی و با رعایت استانداردهای صادراتی انجام می‌دهد. شرکت پشتیبان، نوع محصول سفارشی را تعیین و تمام مراحل کاشت تا برداشت را در اراضی طرف قرارداد، نظارت و محصول نهایی را به صورت تضمینی از کشاورز خریداری می‌نماید و بدین ترتیب نه تنها ریسک فروش از بین می‌رود بلکه از ضایعات محصول که به نوعی ضایعات کلیه نهاده‌های مصرفی از جمله آب است نیز جلوگیری می‌کند. این شرکتها به منظور تولید محصول ارگانیک، کارشناس خبره جهت آموزش میزان و نحوه استفاده سم و کود و ... در اختیار کشاورز طرف قرارداد خود می‌گذارند.

در حال حاضر کشاورزی مشارکتی در دنیا یک مدل تولید محصولات کشاورزی و دامی محبوب بوده، بیش از ۱,۲ میلیون تعاونی کشاورزی در سراسر جهان از این روش تولید استفاده می‌کنند. این روش راهی برای مدیریت بیش از ۸۰ درصد از زمین‌های کشاورزی در آرژانتین است. شفافیت کسب و کار، فرصت‌های اقتصادی و کاهش خطرات از مزایای هستند که تولیدکنندگان محصولات کشاورزی را در سطح جهانی ترغیب می‌کند تا مسئولیت‌ها و کار گروهی را به اشتراک بگذارند.

۵- مشخصات، نقش، مزایا و معایب شرکتهای پشتیبان یا هلدینگ کشاورزی:

شرکتهای پشتیبان یا هلدینگ‌های کشاورزی در چهارچوب اقتصاد مقاومتی و با هدف کمک به تأمین امنیت غذایی، اشتغال‌زایی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدات گیاهی، دامی و صنایع غذایی با رویکرد دانش‌بنیان و ارایه‌ی راه‌حل‌های کلیدی در حل مشکلات اقتصاد کشاورزی و امنیت غذایی با چشم‌انداز «پیشگام در تأمین غذای سالم و حلال» فعالیت می‌نمایند. این شرکتهای صنایع تبدیلی مختلف کشاورزی را در یک مکان متمرکز و فعال می‌نمایند. آنها از لحاظ جغرافیایی در مکانی هستند که کشاورزان شهرستانهای

مختلف به راحتی و سرعت به کارخانجاتشان دسترسی داشته، هزینه های حمل و نقل آنها کاسته شده، محصول با حداقل افت کیفیت به منظور فراوری یا بسته بندی به مقصد ارسال گردند. در این مدل همکاری واسطه ها حذف شده، خرید و فروش محصولات برای کشاورز و مصرف کننده، مقرون به صرفه تر می شود. پایداری اقتصاد مزرعه و حفظ محیط زیست از مزایای دیگر این مدل کشاورزی است. با توجه به تامین کلیه نهاده ها و ماشین آلات مورد نیاز در این مدل مشارکتی کشاورز با خیال راحت به کاشت محصول سفارش شده از طرف شرکت هلدینگ اقدام نموده، به درآمدی مشخص و تضمین شده مطمئن است. با توجه به اینکه در شرکت هلدینگ سود اقتصادی بالا مهمترین هدف مد نظر است از بهترین بذر و نشاء استفاده کرده و از ایجاد هرگونه ضایعات محصول در زمان رشد به دلیل حمله آفات و بیماریها و یا پس از برداشت جلوگیری بعمل آورده، با این روش مدیریت در مصرف بهینه و عدم هدر رفت آب به نوعی با برنامه های سازگار با کم آبی وزارت نیرو همکاری می نماید. از معایب این روش کشاورزی می توان به این مورد اشاره کرد که با لحاظ سود اقتصادی، گیاهانی که در مناطقی از استان و حتی کشور نباید گسترش یابند مثل کشت برنج، از طریق سفارش تولید این شرکتها به منظور بی کار نماندن کارخانه بوجاری برنج، گسترش می یابد که این بر خلاف مصوبه ممنوعیت کشت برنج در اکثر نقاط کشور بوده، منابع آب استان و کشور را به خطر می اندازد. از سوی دیگر کشاورز پس از تولید هیچ گونه اراده ای برای فروش و یا صادرات محصول به سایر مناطق حتی با قیمت بالاتر از قرارداد مشارکتی را ندارد.

در حال حاضر هم بخش خصوصی با احداث کارخانجات صنایع تبدیلی و تکمیلی در استان خود و هم ستاد فرمان امام در سراسر کشور، اقدام به گسترش این روش کشاورزی سوده و مدرن نموده اند.

۵-۱- اهداف شرکتهای هلدینگ کشاورزی:

- شناخت صحیح ظرفیتها و نیازهای منطقه در عرصه تولید، صادرات و صنایع تبدیلی
- حل مشکلات کشاورزان منطقه با اشتغالزایی، شکوفایی اقتصادی و پایداری تولید
- ارتقای سطح کمی و کیفی محصولات کشاورزی با توزیع نهاده های مرغوب و با کیفیت (بذر، کود و سم) ، ارائه مشاوره و پشتیبانی فنی از کشاورزان از مرحله تهیه زمین تا فرآیندهای برداشت، انتقال ، بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی
- توسعه ی کشاورزی قراردادی در زمینه تولید محصولات
- افزایش طول عمر و ماندگاری محصولات کشاورزی با استفاده از تجهیزات و دانش روز
- کاهش هزینه های تولید، افزایش بهره وری در مصرف کلیه نهاده ها از جمله آب
- تولید محصولات سالم و گواهی شده با هدف تولید غذای سالم و توسعه ی امنیت غذایی
- ارتقای سطح صیانت از محیط زیست با توسعه ی کنترل بیولوژیک و آفت کش های زیستی

۵-۲- نمونه موفق از شرکتهای هلدینگ کشاورزی در خوزستان:

شرکت هلدینگ کشاورزی "رحمت تجارت" فعالیت خود را از سال ۱۳۹۸ در مجاورت "چهارراه آوج شهرستان دزفول" که به پنج شهرستان دزفول، اندیمشک، شوش، شوشتر و اهواز دسترسی دارد شروع کرده، این مجتمع اکنون دارای چهار فاز سورتینگ، سردخانه ۳ هزار تنی دومداره، کارخانه برنج کوبی و واحد تولید خوراک دام بر پایه ذرت علوفه ای می باشد. یکی از بزرگترین موفقیت های آن، حضور موفق در بازارهای خارجی و فروش محصولات کشاورزی به کشورهای روسیه و حوزه خلیج فارس است، محصولاتی که با نظارت کارشناسان مربوطه، پس از عملیات مختلف (کاشت، داشت، برداشت، سورتینگ، سردخانه) فرآوری و بسته بندی شده و با کیفیت بالا به خارج از کشور صادر می شوند. این موضوع موجب تکمیل زنجیره ارزش بخش کشاورزی و ارز آوری در این بخش برای کشور می گردد. این شرکت با مساحت حدود ۵ هکتار توان پوشش ۱۰,۰۰۰ هکتار اراضی کشاورزی را از طریق کشاورزی قراردادی دارد. حدود ۲۴۰۰ نفر کشاورز طرف قرارداد (از استان های خوزستان،

چهارمحال بختیاری و کرمانشاه) دارد. اراضی کشاورزی تحت مالکیت این شرکت تنها ۳۰۰ تا ۴۰۰ هکتار بوده، با بقیه کشاورزان قرار داد مشارکتی دارد. پرسنل ثابت این هلدینگ ۵۰ نفر و کارگر فصلی ۳۵۰ هستند. ۳۰۰۰ تا ۴۰۰۰ نفر نیز به صورت غیر مستقیم در این صنایع مشغول به کارند.

بخش سورتینگ این شرکت محصول ۱۰۰۰ هکتار باغات مرکبات شهرستانهای همجوار استان را درجه بندی کیفی و کمی می‌کند. این شرکت جهت حمایت از بخش کشاورزی منطقه، در طول سال اقدام به اجاره سردخانه‌های خود برای نگهداری محصولات کشاورزان (در مواقعی که بازار داخلی اشباع و قیمت محصول بسیار پایین است) می‌نماید. ظرفیت سورتینگ و بسته بندی صیفی و سبزی آن هم ۳ هزار هکتار است. واحد سیلاژ این شرکت محصول ۶ هزار هکتار را پوشش داده و ۹۰ هزار تن ذرت دانه ای و علوفه ای را تبدیل به سیلاژ کرده، تامین خوراک مورد نیاز بیش از ۱۵۰ واحد دامپروری و مرغداری سطح استان و کشور را به عهده دارد. ظرفیت شالی کوبی این شرکت ۷۰ تن بوده، ۸ دستگاه خشک کن ۱۲ تنی دارد که به تفکیک برنج کامل، نیم دانه و دانه مرغی اقدام می‌نماید.

۶- زنجیره ارزش کشاورزی:

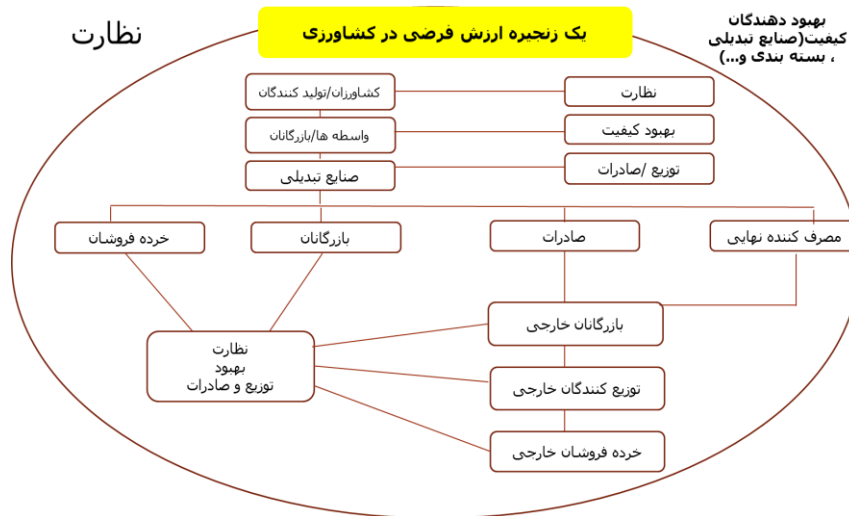
در زنجیره ارزش مجموعه ای از سازمان ها با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند تا یک محصول یا خدمات را به مصرف کننده نهایی ارائه دهند. در زنجیره تامین سنتی موجود هر سازمان بر کسب و کار خود تمرکز می کند و محصول را بر روی مسیر بعدی در زنجیره هل می دهد. در این حالت فقط برای حداکثر سازی تفاوت بین هزینه های خرید شرکت، بر قیمت فروش تاکید داشته و نمی تواند تجزیه و تحلیل لازم برای برنامه ریزی استراتژیک را فراهم سازد. لیکن در زنجیره ارزش تغییر تمرکز به جای عرضه محصول به تقاضای مصرف کننده تغییر می یابد. شکل (۱) یک زنجیره ارزش فرضی کشاورزی را نشان می دهد. همانطور که در این شکل مشخص است بخش میانی و واسطه دستیابی به بازار فروش محصولات کشاورزی بهبود دهندگان کیفیت یعنی صنایع تبدیلی و تکمیلی هستند.

هر زنجیره ارزش دارای ۵ فعالیت مهم است: لجستیک به داخل سازمان، عملیات، لجستیک به خارج سازمان، بازاریابی و خدمات، فعالیت های پشتیبانی نیز بر همه این ۵ فعالیت حاکم است. فعالیت های پشتیبانی خود به چهار فعالیت عمده دیگر تقسیم می شود که شامل: ایجاد زیرساخت ها در سازمان، مدیریت منابع انسانی، توسعه تکنولوژی و تهیه منابع مورد نیاز است. “لجستیک به داخل سازمان” به کلیه فعالیت هایی گفته می شود که در آن مواد اولیه مورد نیاز برای بخش تولید وارد سازمان می شود. “عملیات” به فعالیت هایی گفته می شود که مواد اولیه را به محصول نهایی قابل تحویل به مشتری تبدیل می کند، مثل عملیات سورتینگ، بوجاری، بسته بندی، و... “بازاریابی و فروش” نیز که شامل فعالیت های مرتبط با طراحی محصول، قیمت گذاری، ترویج و توزیع می شود. “لجستیک به خارج” شامل فعالیت هایی است که محصول نهایی را به دست مشتری می رساند. و در نهایت “خدمات” به فعالیت هایی گفته می شود که در حفظ و نگهداری ارزش محصول کمک می کنند. در شکل (۲) جامع ترین جدول گام بندی زنجیره ارزش توسط پورتر (نظریه پرداز زنجیره ارزش) ارائه شده است. آمارها نشان می دهد که سالانه ۱۰ درصد گندم، ۵/۵ درصد برنج، ۳۰ درصد تریه بار، ۲۵ درصد مرکبات و ۴۸ درصد سیب زمینی و پیاز تولید شده در کشور به ضایعات تبدیل می شود. آنچه خلأ بین آمارهای موجود ضایعات و علم مدرن کشاورزی را پر می کند، اتخاذ روشهای مناسب در زمینه کاشت، ساخت انبار و سیلو و از همه مهمتر گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی و به عبارتی بسته بندی محصولات در مبادی تولیدی است.

ششمین همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی

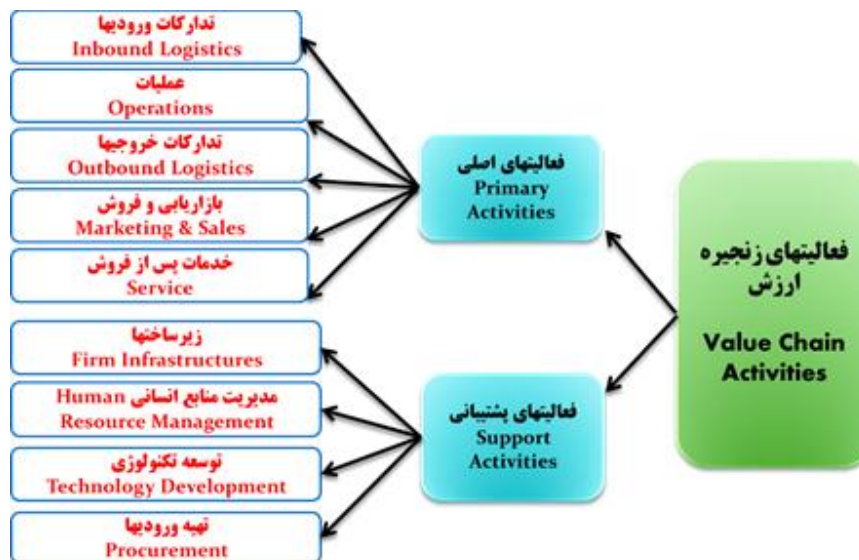
با تاکید بر بهره‌برداری پایدار

دانشگاه شهید چمران اهواز ۹ الی ۱۱ اسفندماه ۱۴۰۱

شکل (۱) یک زنجیره ارزش فرصی کشاورزی

این در حالی است که به اعتقاد متولیان این بخش، آنچه امروز از صنایع تبدیلی و تکمیلی در کشور وجود دارد، با نیاز موجود هماهنگ نبوده، به شدت دچار ضعف است و هنوز سرمایه‌گذاری کافی و اصولی برای توسعه این صنعت انجام نشده است. کارشناسان دلیل اصلی نابودی بخش بزرگی از محصولات مازاد کشاورزی در محل تولید را کمبود صنایع تبدیلی و عدم فرآوری محصولات می‌دانند.

شکل (۲) جامع‌ترین جدول گام‌بندی زنجیره ارزش

با مقایسه زنجیره ارزش کشاورزی (شکل ۱) و زنجیره ارزش کلی (شکل ۲) به خوبی مشخص می‌شود که شرکتهای هلدینگ کشاورزی تمام مراحل ۵ گانه مد نظر در زنجیره ارزش را حمایت کرده، بخشها و یا مراحل از زنجیره ارزش کشاورزی را که در

روش سنتی قابل اجرا و تحقق اهداف نیست، به خوبی تا مراحل آخر اجرا می‌کنند. بدین ترتیب با استفاده از کشاورزی مشارکتی در شرکتهای هلدینگ کشاورزی ضایعات محصولات حداقل خواهد شد. از سوی دیگر منجر به یکپارچه سازی اراضی و اجرایی شدن بسیاری از عملیات زراعی الگوی کشت می‌شود که در اراضی کوچک اجرا شدن این فعالیتها امکانپذیر نیست.

۷- میزان تولیدات محصولات کشاورزی استان در سال زراعی جاری

طبق برنامه الگوی کشت مدون و ارائه شده توسط وزارت جهاد کشاورزی استان خوزستان طی سال زراعی جاری، باید به تولیدات ارائه شده در جدول ۳ دست یابد. در الگوی کشت پیشنهادی سطح زیر کشت صیفی و سبزی کاهش یافته و دانه‌های روغنی و علوفه به عنوان گیاهان تاثیر گذار در تامین پروتئین حیوانی و امنیت غذایی کشور افزایش یافته است. (مسائل و مشکلات این الگو برای اجرایی شدن و راهکارهای رفع بسیاری از آنها در مقاله دیگری از همین نویسنده ارائه شده است). حال با فرض این موضوع که نیمی از تولیدات ذرت علوفه ای (۱/۷۵۰/۰۰۰ تن)، برنج (۲۸/۰۰۰ تن)، صیفی و سبزی (۱/۷۰۰/۰۰۰ تن)، بدون نیاز به سورتینگ و بسته بندی و کاهش دما تا ۳ تا ۵ درجه و مصرف تازه خوری و یا عرضه بدون فراوری در بازارهای استانهای همجوار و یا فراوری در سایر کارخانجات محلی و کوچک انجام شود، برای نیمی از تولیدات دیگر با توجه به ظرفیت تنها شرکت پشتیبان کشاورزی استان که به جز استحصال روغن از دانه‌های روغنی سایر صنایع تبدیلی مهم را دارد، برآورد می‌شود که استان به حداقل تعداد ۸ تا ۱۰ واحد از این مدل شرکتهای نیاز دارد (الگوی کشت کامل در پیوست (۱) آمده است). با تحقیقات بعمل آمده مشخص شد برای ایجاد زیرساختها و این ۴ فعالیت در شرکت هلدینگ رحمت تجارت ۸ میلیون دلار و زمان ۳ سال زمان صرف شده است.

جدول (۱) پیش بینی محصولات کشاورزی استان برای سال زراعی ۱۴۰۱-۱۴۰۲

محصول	سطح (هکتار)	تولید (تن)	عملکرد (تن در هکتار)	
			آبی	دیم
غلات	۷۱۵,۶۰۰	۲,۳۰۰,۴۷۳	۴,۲۰۰	۶۹۰
حبوبات	۱۹,۲۵۴	۴۳,۷۳۸	۲,۳۵۰	۹۱۰۲,۲۵
علوفه	۵۵,۸۹۶	۲,۴۷۶,۹۲۱	۴۵,۷۱۳	۱,۳۳۰
دانه روغنی	۹۵,۳۵۰	۱۵۸,۵۹۰	۱,۶۹۰	-
گیاهان قندی	۱۰۵	۸,۰۰۱,۵۷۴	۷۶,۲۰۵	-
سبزیجات	۴۸,۲۱۱	۱,۷۴۰,۶۲۴	۳۶,۱۰۵	-
جالیزی	۱۱,۳۶۴	۳۶۸,۹۰۶	۳۲,۴۶۳	-
صیفی	۶۴	۲۳۳	۳,۶۲۹	-
سایر گیاهان	۵۵	۹۱۷	۱۸,۲۶۷	۷۲۶

ششمین همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی

با تاکید بر بهره‌برداری پایدار

دانشگاه شهید چمران اهواز ۹ الی ۱۱ اسفندماه ۱۴۰۱

۸- بحث و نتیجه‌گیری:

تهیه و ابلاغ الگوی کشت یکی از مهمترین وظایف و دغدغه‌های وزارت جهاد کشاورزی و تطابق آن با منابع آب و یا تامین به میزان و به موقع آب مورد نیاز آن الگو یکی از وظایف و دغدغه‌های وزارت نیرو است. در واقع آب محوری در الگوی کشت اولویت نبوده، الگوی کشت مطابق با منابع آب موجود و قابل تامین در بخش پر مصرف کشاورزی طرحی نمی‌شود. از نظر جهاد کشاورزی آمایش سرزمین و دستیابی کشاورزان به درآمد بیشتر مهم بوده، آب یکی از فاکتورهای تاثیرگذار در الگو است نه مهمترین عامل تولید. در واقع این دو وزارت خانه برای تدوین الگوی کشت کشور به همگرایی و توافق لازم نرسیده، طی فصل کاشت با هماهنگی مدیران رده بالا از بروز مشکل حاد عدم تامین آب و اغتشاشات کشاورزان جلوگیری بعمل می‌آید. بدین ترتیب همواره در کشاورزی زنجیره تامین که کارایی لازم را ندارد اجرا می‌شود در حالیکه به کمک کشاورزی قراردادی از طریق شرکتهای هلدینگ که صنایع تبدیلی و تکمیلی را یک جا گردآورده اند می‌توان حلقه مفقوده زنجیره ارزش کشاورزی که تامین بازار دائم و اقتصادی محصولات تولید شده است را فراهم کرد. از سوی دیگر با هماهنگی و تعامل با این شرکتهای به راحتی می‌توان گیاهان پر مصرف و کم بازده را با گیاهان اقتصادی و کم آب بر به ویژه در شرایط کم آبی و خشکسالی، جایگزین کرد و در واقع الگوی کشت منطقه را آب محور و عملیاتی کرد. با توجه به اینکه این شرکتهای کلیه نهاده‌های لازم، ماشین‌آلات برداشت و کارشناس خبره در کلیه مراحل در اختیار کشاورز قرار داده و محصول تولیدی را با قیمت مناسب به صورت تضمینی خرید می‌کنند، کشاورز با خیال راحت گیاه مد نظر شرکت را می‌کارد. بدین ترتیب هم کشاورز از کشت خود راضی است، هم شرکت هلدینگ در طی سال بیکار نمانده و بازارهای داخلی و بین‌المللی خود را نیز حفظ می‌کند. با وجود چنین شرکتهایی در کل کشور و از جمله استان خوزستان، پیشنهاد می‌شود وزارتین نیرو و جهاد کشاورزی الگوی کشت مناطق مختلف مورد توافق خود را در اختیار این شرکتهای قرارداده و جهت دریافت تسهیلات و پیشتیبانی برای کاهش بروکراسی‌های اداری با این شرکتهای همکاری نمایند. بدین ترتیب هم الگوی کشت مناسب و مد نظر وزارتین به اجرا در می‌آید و هم از کاشت محصولات ممنوعه در برخی نقاط کشور (مانند کاشت برنج در سطح وسیع در خوزستان) که این شرکتهای برای دستیابی به سود مد نظر خود، در دستور کار دارند جلوگیری بعمل می‌آید.

با بررسی‌های بعمل آمده در صورتیکه الگوی کشت ابلاغی وزارت جهاد کشاورزی برای استان خوزستان طی سال زراعی جاری به اجرا در آید (هرچند از دیدگاه وزارت نیرو مسائل و مشکلات فراوانی دارد)، برای فراوری و تبدیل نیمی از محصولات تولیدی، لازم است ۸ تا ۱۰ شرکت هلدینگ دیگر در حد و اندازه شرکت موجود در استان خوزستان راه اندازی شود تا کشاورزی مدرن و الگوی کشت مد نظر تحقق یابد. بدون شک همکاری و هماهنگی لازم از سوی دولت و کمک در دریافت تسهیلات بلند مدت و کم بهره، راهگشای سرمایه‌گذاران این بخش مهم خواهد بود.

۹- تشکر و قدردانی

در پایان بر خود لازم می‌دانم از معاونت شبکه‌های آبیاری و زهکشی و حمایت‌های مالی مدیریت نوآوری، توسعه فن آوری و پژوهش‌های کاربردی سازمان آب و برق خوزستان تشکر و قدر دانی نمایم.

مراجع:

برنامه جامع الگوی کشت محصولات کشاورزی، جلد اول، گزارش الگوی کشت محصولات زراعی در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (ویرایش پنجم)، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی. شهریور ۱۴۰۱

ششمین همایش ملی مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی
با تاکید بر بهره برداری پایدار
دانشگاه شهید چمران اهواز ۹ الی ۱۱ اسفندماه ۱۴۰۱

پوریوسف، ا. ثقفی، م. ۱۳۹۶. بررسی و رتبه بندی راهکارهای توسعه زنجیره ارزش در تعاونیها (مطالعه موردی تعاونیهای شهرستان بیرجند). نشریه مدیریت زنجیره تامین « بهار ۱۳۹۶ شماره ۵۵

حسن پور، ب. زارع، ا. ۱۳۹۹. آشنایی با زنجیره ارزش کشاورزی. نشریه فنی. مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی استان فارس حقیقتی، ب. (۱۳۹۲). گزارش طرح ترویجی، بهبود مدیریت و مصرف بهینه آب در فرآیند تولید محصولات کشاورزی. وزارت جهاد کشاورزی. مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی چهارمحال و بختیاری و مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی.

مدیریت زنجیره ارزش. سایت باغ بازار

نقش زنجیره ارزش در کشاورزی. ۱۴۰۱. وب سایت مجمع ملی نخبگان کشاورزی ایران. وزارت جهاد کشاورزی

Agricultural Cooperatives: Specifics, Role, Pros & Cons. ۲۰۲۲. Agriculture. ۲۸, ۰۶, ۲۰۲۲

Fabio Chaddad, Constantine Iliopoulos . ۲۰۱۳. Control Rights, Governance, and the Costs of Ownership in Agricultural Cooperatives .Special Issue: Cooperative Values in Internationalized Operations., ۲۹۳-۲۲.

Smith, D. Dyer., R. , Wandschneider, T. ۲۰۲۲. Marketing value chain work better for the poor .A toolbook for practitioners of value chain analysis. UK Department for international development.

Candemir, A. Duvaléix, S. Latruffe, L. ۲۰۲۱. AGRICULTURAL COOPERATIVES AND FARM SUSTAINABILITY – A LITERATURE REVIEW. Journal of Economic Surveys ۳۵(۲).

Holding companies and cooperative agriculture, the missing links of the value chain and the implementation of the cultivation model compatible with drought

Abstract:

Despite the technical, climatic, institutional, economic and social risks, the producer of the agricultural sector sometimes faces confusion and errors in planting plants and inappropriate changes in the cultivation pattern of the region. These issues in traditional agriculture sometimes cause attention to the income from planting water-intensive plants, disturbing the balance of supply and demand of water and the price of products in the market. While through agricultural holdings and cooperatives that provide inputs, expert advice and guaranteed purchase of products, not only this balance can be achieved, but also the water-based and drought-adapted farming model can be implemented. Complementary and transformational industries belonging to these companies lead to the completion of the agricultural value chain of Iran and the province and prevent the wastage of water through the wastage of manufactured products and provide the basis for their quantitative and qualitative export. It also helps to integrated lands by taking traditional agriculture to semi-industrial to industrial agriculture. The results of surveys and field visits showed that one of the best ways out of the problems of the country's agricultural sector is to improve the efficiency of water consumption and change and modify the cultivation pattern, support and develop agricultural holding companies. According to the estimate, Khuzestan province needs about 1 to 10 holding companies like the only active holding currently in order to prevent the waste of half of the produced products, to improve the living conditions of farmers and to demand-oriented water and agricultural products in the world markets replace their supply-oriented.

Key words: Agricultural holding companies, cooperative agriculture, value chain, cropping pattern adapted to drought, various problems of Iranian agriculture

پیوست (۱): الگوی کشت تهیه و ابلاغ شده توسط وزارت جهاد کشاورزی برای سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱

گزارش برنامه الگوی کشت محصولات زراعی در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱

سطح، تولید و عملکرد الگوی پیشنهادی در

استان خوزستان

محصول	سطح (هکتار)			تولید (تن)		عملکرد (کیلوگرم)	
	آبی	دیم	جمع	آبی	دیم	آبی	دیم
غلات							
جو	۲۲,۰۰۰	۶۳,۷۸۶	۸۵,۷۸۶	۵۰,۷۶۲	۵۴,۲۱۸	۱۰۴,۹۸۰	۲,۳۰۷
ذرت دانه ای	۲۵,۰۰۰	۰	۲۵,۰۰۰	۱۸۹,۷۲۴	۰	۱۸۹,۷۲۴	۷,۵۸۹
شلتوک	۶۰,۰۰۰	۰	۶۰,۰۰۰	۲۸۲,۰۰۰	۰	۲۸۲,۰۰۰	۴,۷۰۰
گندم	۳۸۰,۰۰۰	۱۶۴,۸۱۴	۵۴۴,۸۱۴	۱,۵۲۰,۰۰۰	۱۰۳,۷۶۸	۱,۶۲۳,۷۶۸	۴,۰۰۰
جمع غلات	۴۸۷,۰۰۰	۲۲۸,۶۰۰	۷۱۵,۶۰۰	۲,۰۴۲,۴۸۶	۱۵۷,۹۸۷	۲,۲۰۰,۴۷۳	۴,۱۹۴
حبوبات							
باقلا خشک	۱,۵۰۰	۰	۱,۵۰۰	۴,۷۰۳	۰	۴,۷۰۳	۳,۱۳۵
سایر حبوبات	۱۲	۰	۱۲	۲۰	۰	۲۰	۱,۶۳۰
عدس	۰	۱,۱۰۰	۱,۱۰۰	۰	۱,۰۰۵	۱,۰۰۵	۰
لوبیا	۱۰,۶۰۰	۰	۱۰,۶۰۰	۲۵,۷۷۹	۰	۲۵,۷۷۹	۲,۴۳۲
ماش	۶,۰۰۰	۰	۶,۰۰۰	۱۲,۱۹۶	۰	۱۲,۱۹۶	۲,۰۳۳
نخود	۴۲	۰	۴۲	۳۶	۰	۳۶	۸۷۲
جمع حبوبات	۱۸,۱۵۴	۱,۱۰۰	۱۹,۲۵۴	۴۲,۷۲۳	۱,۰۰۵	۴۳,۷۳۸	۲,۳۵۴
نیاتات علوفه ای							
ذرت علوفه ای	۳۰,۰۰۰	۰	۳۰,۰۰۰	۱,۷۴۸,۴۲۴	۰	۱,۷۴۸,۴۲۴	۵۸,۲۸۱
سایر محصولات علوفه ای	۶,۶۰۰	۱,۸۰۰	۸,۴۰۰	۲۶۲,۷۳۲	۴,۰۴۳	۲۶۶,۷۷۵	۳۹,۸۰۸
شیر	۱۱۴	۰	۱۱۴	۹۹۲	۰	۹۹۲	۸,۷۰۰
پونجه	۷,۳۸۲	۰	۷,۳۸۲	۱۱۰,۷۳۰	۰	۱۱۰,۷۳۰	۱۵,۰۰۰
قصبیل	۱۰,۰۰۰	۰	۱۰,۰۰۰	۳۵۰,۰۰۰	۰	۳۵۰,۰۰۰	۳۵,۰۰۰
جمع نیاتات علوفه ای	۵۴,۰۹۶	۱,۸۰۰	۵۵,۸۹۶	۲,۴۷۲,۸۷۸	۴,۰۴۳	۲,۴۷۶,۹۲۱	۴۵,۷۱۳
دانه های روغنی							
آفتابگردان	۱,۰۰۰	۰	۱,۰۰۰	۱,۵۰۰	۰	۱,۵۰۰	۱,۵۰۰
سویا	۱۵۰	۰	۱۵۰	۳۳۰	۰	۳۳۰	۲,۲۰۰
کلزا	۶۸,۰۰۰	۸,۰۰۰	۷۶,۰۰۰	۱۳۹,۳۰۰	۱۰,۸۰۰	۱۴۰,۰۰۰	۱,۳۵۰
کنجد	۱۸,۰۰۰	۰	۱۸,۰۰۰	۱۶,۶۹۰	۰	۱۶,۶۹۰	۹۲۷
گلرنگ	۱۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۷۰	۰	۷۰	۷۰۰
جمع دانه های روغنی	۸۷,۲۵۰	۸,۱۰۰	۹۵,۳۵۰	۱۴۷,۷۹۰	۱۰,۸۰۰	۱۵۸,۵۹۰	۱,۶۹۴
گیاهان قندی							
چغندر قند	۱۶,۰۰۰	۰	۱۶,۰۰۰	۱,۰۰۱,۵۷۴	۰	۱,۰۰۱,۵۷۴	۶۲,۵۹۸
نیشکر	۸۹,۰۰۰	۰	۸۹,۰۰۰	۷,۰۰۰,۰۰۰	۰	۷,۰۰۰,۰۰۰	۷۸,۶۵۲
جمع گیاهان قندی	۱۰۵,۰۰۰	۰	۱۰۵,۰۰۰	۸,۰۰۱,۵۷۴	۰	۸,۰۰۱,۵۷۴	۷۶,۲۰۵

استان خوزستان

محصول	سطح (هکتار)			تولید (تن)			عملکرد (کیلوگرم)	
	آبی	دیم	جمع	آبی	دیم	جمع	آبی	دیم
سبزیجات								
بادمجان	۲,۰۰۰	۰	۲,۰۰۰	۷۴,۰۷۷	۰	۷۴,۰۷۷	۳۷,۰۳۸	۰
باقلا	۱,۵۶۹	۰	۱,۵۶۹	۳۱,۳۷۸	۰	۳۱,۳۷۸	۲۰,۰۰۰	۰
پیاز	۲,۵۰۰	۰	۲,۵۰۰	۹۸,۴۸۰	۰	۹۸,۴۸۰	۳۹,۳۹۲	۰
خیار	۲,۵۰۰	۰	۲,۵۰۰	۷۵,۲۳۸	۰	۷۵,۲۳۸	۳۰,۰۹۵	۰
سایر سبزیجات	۲۱,۲۳۲	۰	۲۱,۲۳۲	۸۵۹,۹۵۵	۰	۸۵۹,۹۵۵	۴۰,۵۰۳	۰
سیب زمینی	۴,۰۰۰	۰	۴,۰۰۰	۱۲۵,۶۰۰	۰	۱۲۵,۶۰۰	۳۱,۴۰۰	۰
سیر خشک	۱۰۳	۰	۱۰۳	۳,۳۲۹	۰	۳,۳۲۹	۳۲,۲۷۳	۰
سیر سبز	۷۴۷	۰	۷۴۷	۲۰,۵۴۴	۰	۲۰,۵۴۴	۲۷,۵۰۲	۰
شلغم	۱,۰۷۵	۰	۱,۰۷۵	۳۴,۳۶۲	۰	۳۴,۳۶۲	۳۱,۹۶۲	۰
فلفل	۶۶۷	۰	۶۶۷	۱۰,۷۰۴	۰	۱۰,۷۰۴	۱۶,۰۴۸	۰
کدو	۸۰۰	۰	۸۰۰	۲۹,۷۵۱	۰	۲۹,۷۵۱	۳۷,۱۷۰	۰
گوجه فرنگی	۷,۶۷۴	۰	۷,۶۷۴	۳۳۳,۵۶۱	۰	۳۳۳,۵۶۱	۴۳,۴۶۴	۰
لوبیا سبز	۳,۰۰۰	۰	۳,۰۰۰	۴۳,۳۰۸	۰	۴۳,۳۰۸	۱۴,۴۳۶	۰
نخود فرنگی	۳۴۳	۰	۳۴۳	۳۳۸	۰	۳۳۸	۹۸۶	۰
جمع سبزیجات	۴۸,۲۱۱	۰	۴۸,۲۱۱	۱,۷۴۰,۶۲۴	۰	۱,۷۴۰,۶۲۴	۳۶,۱۰۵	۰
محصولات جالیزی								
خربزیه	۳,۴۴۷	۰	۳,۴۴۷	۹۷,۰۴۸	۰	۹۷,۰۴۸	۲۸,۱۵۷	۰
سایر محصولات جالیزی	۴۹۷	۰	۴۹۷	۱۴,۷۷۰	۰	۱۴,۷۷۰	۲۹,۷۱۸	۰
طالپی	۷۲۰	۰	۷۲۰	۲۱,۳۹۴	۰	۲۱,۳۹۴	۲۹,۷۱۰	۰
هندوانه	۶,۷۰۰	۰	۶,۷۰۰	۲۳۵,۶۹۴	۰	۲۳۵,۶۹۴	۳۵,۱۷۸	۰
جمع محصولات جالیزی	۱۱,۳۶۴	۰	۱۱,۳۶۴	۳۶۸,۹۰۶	۰	۳۶۸,۹۰۶	۳۲,۴۶۳	۰
محصولات صنعتی								
کدو آجیلی	۶۴	۰	۶۴	۲۳۳	۰	۲۳۳	۳,۶۲۹	۰
جمع محصولات صنعتی	۶۴	۰	۶۴	۲۳۳	۰	۲۳۳	۳,۶۲۹	۰
گروه سایر								
سایر محصولات	۵۵	۰	۵۵	۹۱۷	۰	۹۱۷	۱۶,۷۹۷	۰
جمع گروه سایر	۵۵	۰	۵۵	۹۱۷	۰	۹۱۷	۱۶,۷۹۷	۰
جمع کل استان	۸۱۱,۱۹۳	۲۳۹,۶۰۰	۱,۰۵۰,۷۹۲	۱۴,۸۱۸,۱۴۲	۱۷۳,۸۳۵	۱۴,۹۹۱,۹۷۶	۷۲۶	۱۸,۲۶۷